

วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย : จากมุมมองทฤษฎีชนชั้นนำ

Political Culture of the Thai Local Elite: From an Elite Theory Perspective

เดือนนภา เสนแก้ว¹

Duannapa Senkaew

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย จึงต้องอาศัยมุมมองทฤษฎีชนชั้นนำแบบคลาสสิกและแบบใหม่ โดยนักทฤษฎีคนสำคัญคือ Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto, และ C. Wright Mills ต่างก็แบ่งชนชั้นนำในสังคมออกเป็น 2 ระดับ มีระดับบนกับระดับล่าง ทั้งสองระดับมีบทบาทและอิทธิพลไม่เท่ากัน โดยชนชั้นนำระดับบนมีทุนนิยมทางเศรษฐกิจในการขับเคลื่อนทางสังคมเป็นตัวชี้วัดและแบ่งชนชั้นทางสังคม แต่ชนชั้นนำระดับบนยังต้องอาศัยการปฏิบัติและผลักดันให้เป็นจริงโดยชนชั้นนำระดับล่างอยู่ ซึ่งเป็นสาเหตุการเกิดระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองในท้องถิ่นไทย โดยมีลักษณะต่างตอบแทนเอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า “กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง” แปรเปลี่ยนอำนาจทางเศรษฐกิจให้เป็นอำนาจทางการเมืองสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่นไทยนั้นยังเกิดช่องว่างที่ไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบได้

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมือง; ชนชั้นนำ; ทฤษฎีการเมือง

Abstract

The governing of the political community of the top aristocracy should require a glimpse of the new legal and legal theory, The important theorists are Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto, and C.Wright Mills split the social elite into two levels. There are upper levels and lower levels. Both levels have different roles and influence. The upper class has economic capitalism as a measure and divides the

¹ นักศึกษาปริญญาตรีปี 3 สาขารัฐศาสตร์ คณะวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

social class. But the upper classes still have to be practiced and driven to be fulfilled by the lower elites. Which is the cause of the creation of a political patronage system in the local area of Thailand. By having characteristics of different return, favoring mutual benefits Also known as "political interest groups" transform economic power into political power. Reflect that The local Thai political culture still creates a gap that cannot lead to the development of a perfect democratic system of government.

Keywords: Political culture; Elite; Political theory

บทนำ

วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) แอนดรู เฮย์วูด (Heywood, 2002: 206) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นรูปแบบของการกำหนดทิศทางสู่เป้าหมายทางการเมือง ส่วนใหญ่จะแสดงออกในรูปแบบของความเชื่อ สัญลักษณ์ และคุณค่า เป็นรูปแบบแบบที่เป็นความคิดทางการเมืองของนักคิดชนชั้นนำ มีบทบาทและความสำคัญเปรียบเสมือนแบบแผนของค่านิยมและบรรทัดฐานทางการเมือง ซึ่งช่วยให้การทำงานของสถาบันและองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ มีความสอดคล้องกัน และทำหน้าที่เป็นเครื่องชี้แนะแนวทางการประพฤติทางการเมืองให้แก่บุคคล สำหรับสังคมไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย วางหลักการไว้ว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย แต่ในความเป็นจริง โดยธรรมชาติจะมีคนบางคนที่มีความสามารถเหนือกว่าคนทั่วไปที่เป็นคนจำนวนน้อยในสังคมที่มีการแสดงออก ในการเป็นผู้นำทำให้บุคลิกลักษณะที่แตกต่างจากคนทั่วไป เรียกว่า “ชนชั้นนำ” แม้ทุกวันนี้เราเป็นสังคมประชาธิปไตย แต่การแบ่งชนชั้นยังเกิดขึ้นโดยโลกแห่งทุนนิยมมีเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนทางสังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดและแบ่งชนชั้นทางสังคม โดยแบ่งคนออกเป็น ชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง โดยที่ประชาชนแต่ละคนจะถูกจัดอยู่ในชั้นตามศักยภาพ ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองอยู่ตลอดเวลาส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรมทั้งหมดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย โดยอาศัยมุมมองทฤษฎีในการคิดวิเคราะห์เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ และเป็นแนวทางสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ก้าวหน้าไปสู่การปกครองที่สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย โดยอาศัยการคิดวิเคราะห์จากมุมมองทฤษฎีชนชั้นนำของ Gaetano Mosca,

Vilfredo Pareto, และ Robert Michels C. Wright Mills ทำให้ผู้ศึกษาทราบถึงจุดแข็งและจุดอ่อนทางวัฒนธรรมการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาต่อยอด ผู้เขียนจะได้แยกประเด็นที่จะอธิบายไว้ดังนี้ 1) ความหมายและความสำคัญวัฒนธรรมทางการเมือง 2) ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง 3) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย 4) แนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ 5) วิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย: จากมุมมองทฤษฎีชนชั้นนำ และสรุปท้ายบท

เนื้อเรื่อง

1. ความหมายและความสำคัญวัฒนธรรมทางการเมือง

คำว่า “วัฒนธรรม” (Culture) ตามนิยามของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 กล่าวว่า “สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ” ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้เป็นสังเขปว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (เกษฎา ผาทอง, 2562: 18) คือ สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามทางการเมืองแก่หมู่คณะหรือวิถีชีวิตทางการเมืองของหมู่คณะนั่นเอง โดยทั่วไปสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมักเป็นสิ่งที่ดีงาม ไม่ว่าจะความเจริญงอกงามจะเกิดขึ้นต่อตัวมนุษย์หรือต่อสังคมก็ตามวัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีรากฐานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ ในสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) แอนดรู เฮย์วูด (Heywood 2002: 206) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นรูปแบบของการกำหนดทิศทางสู่เป้าหมายทางการเมือง ส่วนใหญ่จะแสดงออกในรูปแบบของความเชื่อ สัญลักษณ์ และคุณค่า เป็นรูปแบบแบบที่เป็นความคิดทางการเมืองของนักคิดชนชั้นนำในอดีตแบบที่เป็นทฤษฎีการเมืองเชิงประจักษ์ ในอดีตนั้นเป็นทฤษฎีที่พยายามจะตั้งคำถามในเชิงบรรทัดฐาน เป็นต้น ได้ใช้ครั้งแรกในบทความที่มีชื่อว่า Comparative Political Systems ซึ่งเขียน โดยแกเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel A. Almond) มีความเชื่อว่าวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนสำคัญในการกล่อมเกล่า (socialization) สมาชิกในสังคมนั้นเมืองให้มีพฤติกรรมที่เป็นไปตามสังคมนั้น ๆ ต้องการหรือการสร้างให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้นมาขึ้นเอง โดยให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนของทัศนคติ และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองหรือต่อระบอบย่อยของระบบการเมือง และต่อบทบาททางการเมืองของบุคคล สำหรับแนวคิดของพาย (Pye, 1966: 33-46) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ 3 ความหมาย ได้แก่

1.1 วัฒนธรรมแบบไม่สนใจการเมือง (the parochial political culture) เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นเมืองแบบชนเผ่า (tribal society) เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นเล็กๆ มีรูปแบบการปกครองด้วยตนเอง ในสังคมนั้นเมืองดังกล่าวยังไม่มีการแบ่ง

งานกันทำ หรือไม่มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน โดยเฉพาะทางการเมือง สังคม และ ศาสนา มีลักษณะเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก (affective) และเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ปฏิบัติ (normative) มากกว่าที่จะเป็นการเมืองแบบใช้เหตุใช้ผล (cognitive)

1.2 วัฒนธรรมแบบรับรู้ แต่ไม่เข้าร่วมทางการเมือง (the subject political culture) เป็นวัฒนธรรมในสังคมการเมืองที่สมาชิกในสังคมการเมืองรับรู้ถึงการบริหารกิจการบ้านเมือง และ อำนาจทางการเมือง และ มีความภาคภูมิใจในความเป็นการเมือง (political) ของสังคมการเมือง โดยมองความสัมพันธ์ระหว่างสังคมการเมืองกับสมาชิกยังเป็นระบบบนลงล่าง (top-down or downward flow) และวัฒนธรรมการเมืองยังเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก (affective) และเป็น เรื่องของกฎเกณฑ์ปฏิบัติ (normative) มากกว่าที่จะเป็นการเมืองแบบใช้เหตุใช้ผล (cognitive) เช่นกัน ทั้งนี้สมาชิกในสังคมการเมืองจึงระลึกถึงอำนาจในทางการเมืองแบบเป็นฝ่ายตั้งรับนโยบาย (passive role) แต่ไม่สนใจที่จะเรียกร้องนโยบาย (active role)

1.3 วัฒนธรรมการเข้าร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน (the participant political culture) เป็นวัฒนธรรมของสังคมการเมืองที่สมาชิกของสังคมการเมืองมีความผูกพันต่อสังคม การเมืองในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล (cognitive) และมีความตื่นตัวในเรื่องการใช้อำนาจเชิงรุก ในทางการเมือง (active role)

จะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง มีความสำคัญต่อบุคคลในสังคมโดยรวม เปรียบเสมือนแบบแผนของค่านิยมและบรรทัดฐานทางการเมือง ซึ่งช่วยให้การทำงานของสถาบัน และองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ มีความสอดคล้องกัน และทำหน้าที่เป็นเครื่องชี้แนะแนวทางการ ประพฤติทางการเมืองให้แก่บุคคล โดยช่วยตีความสิ่งที่เป็นการเมืองนั่นเอง ดังนั้น บทบาทที่สำคัญ ของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ สมาชิกในสังคมการเมืองย่อมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง และสนับสนุนให้มีความชอบธรรมกับระบอบการเมืองในสังคมนั้น ๆ ดำรงอยู่ และมีความมั่นคง ใน ขณะเดียวกันอาจเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการดำเนินงานของระบบการเมืองได้ด้วย

2. ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นมโนทัศน์ที่สำคัญในสาขาวิชาการพัฒนาการเมือง ซึ่งเป็น สาขาวิชาในทางรัฐศาสตร์ เสนอแนวความคิดของนักวิชาการคนสำคัญ Almond และ Verba นั้น ได้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเป็น 3 ประเภท ดังนี้ (Gabriel A. Almond & Sidney Verba, 1965: 23-25)

2.1 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial political culture) เป็น วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบดั้งเดิม ประชาชนในสังคมไม่มีความรู้ไม่มีบทบาท ประชาชนแทบไม่

มีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองและขาดสำนึกความเป็นพลเมืองของรัฐ ไม่หวังว่าระบบการเมืองระดับชาติจะตอบสนองความต้องการของใคร ไม่มีความคิดเห็นและไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ได้กำหนดบทบาททางการเมืองให้กับใคร ไม่มีรัฐธรรมนูญ และไม่มีข้อเรียกร้องทางการเมืองระหว่างประชาชนกับระบบการเมือง ประชาชนไม่ได้สนใจต่อระบบการเมืองปรากฏในสังคมที่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีดั้งเดิม ซึ่งปกครองกันแบบง่าย ๆ ในประเทศไทยหรือประชาชนในสังคมชนบทที่ห่างไกลความเจริญ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันจะปรากฏกลุ่มวัฒนธรรมแบบค้ำแคบในยุคสมัยใหม่ก็มี เช่น เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปประชาชนก็ไปลงคะแนนเสียง เมื่อลงคะแนนเลือกตั้งเสร็จแล้ว ก็ไม่ได้สนใจว่าใครจะได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่ได้ติดตามการทำงานหรือไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองแต่อย่างใด ถือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบโบราณที่ปรากฏอยู่ในสังคมทางการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งยังคงปรากฏอยู่ในสังคมไทย

2.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปในระดับหนึ่ง ประชาชนในสังคมไม่มีความรู้สึกว่าตนเองมีความหมายหรืออิทธิพลต่อระบบการเมือง ประชาชนได้ยอมรับอำนาจรัฐ เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ แต่ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าเรียกร้องทางการเมือง ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจหรือผู้มีบารมี ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าจะพบได้ในกลุ่มคนชั้นกลาง ในประเทศกำลังพัฒนา ความเชื่อที่ฝังรากลึกมาตั้งแต่อดีตอันเป็นอิทธิพลของสังคมเกษตรกรรม ซึ่งมองว่ารัฐมีอำนาจเป็นผู้ปกครองเท่านั้น ประชาชนทั่วไปควรมีหน้าที่เพียงเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้จะพบเห็นได้ในสังคมทางการเมืองของประเทศไทย เช่น เขารู้วาระบบการเมืองสามารถจัดสรรและจัดการผลประโยชน์ให้เขาได้ แต่เขาไม่สามารถบทบาทหรืออิทธิพลต่อระบบการเมืองนั้นได้ เขารู้เรื่องราวเกี่ยวกับอำนาจรัฐและการเมืองและยอมรับกับระบบนั้นๆ แต่ไม่รู้ว่าคุณจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมผ่านช่องทางหรือกลไกนั้นได้อย่างไร (วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, 2558: 15-17)

2.3 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นอย่างดี มีจิตสำนึกทางการเมืองสูงเห็นคุณค่า ตื่นตัวทางการเมืองตระหนักรู้ และได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง พวกเขาเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถมีอิทธิพลต่อการเมืองได้และมีอำนาจที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ โดยต้องมีการควบคุมกำกับและตรวจสอบผู้ปกครองในการใช้อำนาจทางการปกครอง เพื่อให้ระบบการเมืองตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงด้วยความเป็น

ธรรม และอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมมักจะพบเห็นได้ในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบก้าวหน้าสูง และมีชนชั้นกลางกลุ่มใหญ่ที่มีจิตสำนึกทางการเมืองรวมทั้งมีความรับผิดชอบสูง (ฉานทิพย์ สันตะพันธ์, 2549: 4)

ดังนั้น ในสังคมหรือประเทศหนึ่ง ๆ ไม่ได้มีวัฒนธรรมทางการเมืองเพียงตัวแบบหรือประเภทเดียว แต่มักเป็นในรูปแบบการผสมผสานของ 3 ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองเหล่านี้ เช่น แบบค้ำแคบ - ไฟร์ฟ้า แบบไฟร์ฟ้า - มีส่วนร่วม, แบบค้ำแคบ - มีส่วนร่วม สำหรับประเทศไทย นั้นมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไฟร์ฟ้า และแบบมีส่วนร่วม คือการเมืองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจ หรือผู้มีบารมี จะพบได้ในกลุ่มคนชั้นกลาง ในประเทศกำลังพัฒนา โดยมีความเชื่อที่ฝังรากลึกมา ตั้งแต่อดีต ซึ่งมองว่ารัฐมีอำนาจเป็นผู้ปกครองเท่านั้น ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นอย่างดี ตื่นตัวทางการเมืองตระหนักรู้ในทางการเมือง มีจิตสำนึกทางการเมืองสูงเห็นคุณค่าและความสำคัญ ในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการผสมผสานประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยนั่นเอง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

วัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศไทย ในอดีตเป็นวัฒนธรรมการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มองว่าการเมืองเป็นเรื่องเฉพาะของชนชั้นนำที่มีความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยกลุ่มที่เรียกว่า "คณะราษฎร" พัฒนารูปแบบการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ระบอบประชาธิปไตยก็ยังไม่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริงในอีกหลาย ๆ ประเด็น เช่น ประชาชนยังขาดความสนใจ ความรู้ ความเข้าใจต่อระบบการเมืองการปกครอง จากเหตุและปัจจัยดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองก็มีความสำคัญมิใช่น้อยในการที่จะพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ทัดเทียมกับอารยประเทศ ประชาชนจะต้องปรารถนาต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีสำนึกหรือวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยดังต่อไปนี้

3.1 สำนึกและความศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อประชาชนศรัทธาแล้วจะมีความเชื่อมั่น ถ้าหากมีอะไรเกิดขึ้นกับระบอบประชาธิปไตย ประชาชนต้องออกมาปกป้องระบบการเมืองที่ต้องรักษาเอาไว้คือ ระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นระบบการปกครองที่เสียหายน้อยที่สุด เพราะมีหลักการเคารพในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จิตสำนึกและความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย เช่น การเคารพกฎหมายตามรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

3.2 สำนึกในเรื่องสิทธิเสรีภาพ เป็นหลักการที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย หลักสิทธิเสรีภาพเป็นหลักการที่สำคัญขั้นพื้นฐานของระบบเสรีประชาธิปไตย เป็นการรับรองสิทธิของเสรีชนหรือประชาชนทั่วไป เช่น สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย สิทธิในการได้รับการศึกษา สิทธิในการเลือกประกอบอาชีพ สิทธิในการรับรู้ข่าวสาร สิทธิในการชุมนุม สิทธิในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

3.3 สำนึกในการต่อสู้ เพื่อสิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่น ผู้ที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจะต้องพร้อมที่จะต่อสู้ เพื่อสิทธิของตนเองอันชอบธรรม เช่น ถ้าตนเองถูกกีดกันไม่สามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือถูกกีดกันไม่ให้เห็นส่วนร่วมทางการเมือง จะต้องต่อสู้เพื่อให้ได้สิทธิของตนเองกลับคืนมา ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การต่อสู้เพื่อสิทธิอันชอบธรรมถือเป็นหลักการของประชาธิปไตย แต่ในการต่อสู้ เพื่อสิทธิของตนเองต้องเคารพสิทธิของผู้อื่นด้วย และต้องไม่ไปละเมิดสิทธิของคนอื่น หากเป็นการเอาแต่ได้ เพื่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น เป็นการแสดงว่าผู้นั้นขาดจิตสำนึกในระบอบประชาธิปไตยจะกลายเป็นเรื่องการเห็นแก่ตัว

3.4 สำนึกเสียงส่วนใหญ่และเคารพสิทธิเสียงส่วนน้อย หลักการตัดสินใจขัดแย้งและการคลี่คลายข้อขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตย เช่น การออกเสียงลงคะแนนหรือการลงประชามติเห็นชอบ จะต้องเลือกเสียงส่วนมาก และเคารพเสียงส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ แต่การใช้เสียงส่วนใหญ่จะต้องไม่ขัดต่อสิทธิของเสียงส่วนน้อย ต้องเคารพรับฟังเสียงส่วนน้อย ในขณะเดียวกันเสียงส่วนใหญ่ จะต้องไม่ละเมิดต่อสิทธิของเสียงส่วนน้อยด้วย

3.5 สำนึกหลักความเสมอภาค เป็นหลักความเสมอภาคในทางกฎหมาย ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมไม่ว่าจะเพศชายและเพศหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ประชาชนทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกัน ซึ่งใช้บังคับกับทุกคนในสังคมและหลักความเสมอภาคในทางการเมือง เช่น เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปประชาชนผู้มีสิทธิในการออกเสียงลงคะแนน เพื่อเลือกตัวแทนของตนเองเข้าไปทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ประชาชนหนึ่งคนก็มีหนึ่งเสียงเท่ากัน และผู้หญิงก็มีสิทธิสามารถลงเลือกตั้งทางการเมืองได้เท่ากับผู้ชายถูกต้องตามหลักกฎหมาย และเป็นที่ยอมรับในสังคมปัจจุบัน หลักทั้งสองประการต้องมีอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ถ้าหากไม่มีหลักการนี้จะทำให้ประชาชนบางคนกลายเป็นผู้มีอภิสิทธิ์เหนือประชาชนคนอื่นทั้ง ในทางกฎหมายและในทางการเมือง

3.6 สำนึกหลักความยุติธรรม เคารพกฎหมาย ในระบอบประชาธิปไตยจะต้องใช้หลักความยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชนและการดำเนินการต่าง ๆ ต้องปราศจากอคติหรือเห็นแก่ผลประโยชน์ หากประชาชนในสังคมประชาธิปไตยไม่เคารพ

กติกานำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะยุติลงได้ หรือไม่สามรถจะแก้ไขให้
ลุล่วง อาจนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิของผู้อื่น

3.7 สำนึกในความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง เคารพความ
คิดเห็นซึ่งกันและกัน จะต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมายและทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือเสื่อม
เสียชื่อเสียง การใช้สิทธิเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นหรือการแสดงออกต่าง ๆ ทุกคนสามารถ
กระทำได้ แม้เราจะไม่เห็นด้วยหรือไม่ชอบก็ต้องอดทนรับฟังในความเห็นต่างนั้น เป็นการเคารพและ
ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

3.8 สำนึกในหลักนิติธรรม (The Rule of Law) หลักนิติธรรม คือหลักการอันถูกต้อง
ตามกฎหมายเป็นที่ยอมรับ มีความชอบธรรมตามกระบวนการกฎหมาย เรียกว่าการปกครองต้อง
เป็นไปตามหลักของกฎหมายเท่านั้น ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองโดยคณะบุคคล (สมปอง รักษา
ธรรม, 2552, น.32-34)

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยนั้น มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 การ
พัฒนาในระบอบประชาธิปไตยยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ประชาชนยังขาดความสนใจ ความรู้
ความเข้าใจต่อระบบการเมืองการปกครอง ฉะนั้น ต้องเร่งปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบ
ประชาธิปไตยแก่คนในชาติให้จงได้ตามจิตสำนึกหรือวัฒนธรรมทางการเมือง ในระบอบ
ประชาธิปไตยที่ได้ไว้กล่าวข้างต้น

4. แนวคิดทฤษฎีวิวัฒธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ

แนวคิดทฤษฎีวิวัฒธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ (Elitists) มีทรรศนะที่เป็นพื้นฐานมี
ความเห็นที่ว่า ในสังคมใด ๆ ก็ตามที่มีการตัดสินใจในเรื่องใหญ่ ๆ ล้วนแต่กระทำโดยประชาชนส่วน
น้อยของสังคมนั้น อาจจะมีความเป็นมาหรือก่อร่างสร้างตัวมาจากเงื่อนไขความแตกต่างที่ไม่
เหมือนกัน เช่น การปฏิวัติทางการเมือง การยึดอำนาจการปกครอง การควบคุมปัจจัยการผลิตทาง
เศรษฐกิจ หรือมาโดยกำเนิดชนชั้นวรรณะ แต่เมื่อถึงที่สุดแล้วกลุ่มเหล่านี้มีอำนาจชี้ขาด และไม่มี
กลไกหรืออุดมการณ์ใดเลยที่จะสามารถป้องกันการครอบงำสังคมโดยกลุ่ม Elite ได้ เนื่องจาก
สมาชิกของชนชั้นนำเหล่านี้มีทั้งอำนาจและการจัดตั้งมีความชัดเจนทางการเมืองตลอดจนคุณสมบัติ
เฉพาะตัวสูงเด่น จึงสามารถรักษาและสืบทอดฐานะครอบงำของตนเอาไว้ได้อย่างต่อเนื่องและมี
อำนาจเหนือบุคคลทั่วไปในสังคมนั้น

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ว่าด้วย ทฤษฎีแนว Elitists ก็ยังเชื่อว่า อำนาจทาง
การเมืองย่อมตกอยู่ในมือของคนส่วนน้อยที่ครอบงำสังคม บุคคลคนเหล่านี้สามารถผลักดันกลไก

การเลือกตั้ง เพื่อให้รับใช้จุดหมายของตนได้เสมอ มักจะใช้วิธีการตั้งแต่หรือการบังคับขู่เข็ญ นำไปสู่การทุจริตทางการเมืองหรือที่เรียกว่า “การซื้อสิทธิขายเสียง” ไปจนถึงการโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างเชี่ยวชาญ ทำให้คนที่ประชาชนเลือกตั้งขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองนั้น ล้วนแต่เป็นคนคนที่พวกชนชั้นนำในสังคมยอมรับได้เท่านั้น

แนวความคิดหรือทฤษฎีวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำ มีหลายแนวทางและมีความแตกต่างกัน เลือกศึกษาทฤษฎีคลาสสิก และแบบใหม่เกี่ยวกับชนชั้นนำ Geraint Parry ได้รวบรวมแนวคิดของกลุ่มนักทฤษฎีที่เชื่อในการดำรงอยู่และอิทธิพลของชนชั้นนำไว้หนังสือ “Political Elites” โดยนักทฤษฎีแนว Elite คนสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีชนชั้นนำแบบคลาสสิก เป็นหลักพื้นฐานของชนชั้นนำ วิลเฟรโด พาเรโต และเกตาโน มอสกา (Vilfredo Pareto & Gaetano Mosca) กล่าวว่า หลักการพื้นฐานของชนชั้นนำ ซึ่งมีลักษณะเหนือกว่าของบุคคลอื่น และบุคคลที่จะขึ้นมาเป็นชนชั้นนำจะต้องมีความฉลาดที่เหนือกว่าประกอบไปด้วยคุณลักษณะเชิงจิตวิทยา เมื่อชนชั้นนำคนหนึ่งขึ้นมาแทนที่ชนชั้นนำคนเดิมเรียกกระบวนการเหล่านี้ว่า “กระบวนการหมุนเวียนของชนชั้นนำ” (Circulation of Elites) ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นครั้งสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นนำเหล่านั้นถึงจุดอิมตัวทางการเมือง เนื่องจากสาเหตุหรือปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่ส่งผลกระทบต่อชนชั้นนำจะค่อย ๆ เสื่อมลงหรือสูญเสียความเข้มแข็งของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้นำที่ปกครองด้วยกำลังจะสูญเสียจินตนาการ และสูญเสียความหลักแหลมในการดำรงรักษาไว้ซึ่งหลักการและการปกครองของตนเอง

ความแตกต่างระหว่าง Vilfredo Pareto และ Gaetano Mosca คือ Pareto เชื่อว่าคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับชนชั้นปกครองเหมือนกันในทุก ๆ เวลา แต่ Mosca เชื่อว่า คุณลักษณะดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสังคม เช่น ในบางสังคมความกล้าหาญและความเป็นนักรบ ในการต่อสู้อาจเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การเป็นชนชั้นนำ ในขณะที่บางสังคมทักษะและความสามารถที่จะนำมาซึ่งความมั่งคั่งเป็นสิ่งที่ถูกพิจารณามากกว่า

ทฤษฎีชนชั้นนำแบบใหม่ (Contemporary Elitists) ซี โรธ มิลลส์ (Mills, 1956) มีความเชื่อว่า ชนชั้นนำปกครอง (Elite Ruler) เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ อยู่บนฐานของการหาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่โดยมีชนชั้นนำ เพราะมีฐานความคิดแตกต่างกันระหว่างชนชั้นนำและคนส่วนใหญ่ในการแสวงหาผลประโยชน์ และนำไปสู่การสร้างศักยภาพความขัดแย้งระหว่างคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งอยู่ที่ยอดสุดของลำดับชั้นทางสังคมได้ผูกขาดอำนาจ โดย 3 สถาบัน ได้แก่ การทหาร บริษัทขนาดใหญ่ และรัฐบาลสหพันธรัฐ ผลประโยชน์และกิจกรรมของชนชั้นนำจากสถาบันทั้ง 3 สถาบันหลักเหล่านี้ จะกล่าวได้ว่ามีลักษณะเหมือนกันและความสัมพันธ์เกี่ยวพันกัน

การสร้างชนชั้นนำอำนาจ (Power Elite) มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กันของอำนาจทางการเมือง การทหาร การเศรษฐกิจ Mills เรียกผู้นำทางการเมืองว่า “นายทหารของชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ” Lieutenants of the Economic Elite) โดยงานวิจัยพบว่า คนส่วนใหญ่ที่อยู่ในตำแหน่งชนชั้นนำของประเทศ เป็นประชากรที่มีภูมิหลังที่มีอภิสิทธิ์ในสังคมสูง เช่น นักการเมือง ผู้พิพากษา ข้าราชการระดับสูง ข้าราชการทหารระดับสูง และกรรมการบริหารทั้งในบริษัทขนาดใหญ่ นอกจากนี้ยังมีระดับการคัดสรรตนเองของชนชั้นนำขึ้นคือ บุตรของสมาชิกที่เป็นชนชั้นนำถูกคัดโดยตนเอง เพื่อไปสู่ตำแหน่งชนชั้นนำ (จุงนภา ยรรยงเกษมสุข, ชนชั้นนำในการเมืองไทยปัจจุบัน, 2550)

นักทฤษฎีแนว Elite คนสำคัญ ๆ เช่น Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto, และ C. Wright Mills ต่างก็แบ่งชนชั้นนำในสังคมออกเป็นสองระดับได้แก่ ระดับบนกับระดับล่าง ทั้งสองระดับดังกล่าว ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลไม่แตกต่างกัน แต่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน ในบางกรณีชนชั้นนำระดับล่าง มักจะมีบทบาทที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้ตัดสินใจระดับสูงกับส่วนน้อยที่เหลือของสังคม ทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง โดยจะมีการป้อนข่าวสารข้อมูลให้ทั้งสองฝ่ายคอยอธิบายตลอดจนสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายของชนชั้นนำระดับสูง แต่ในขณะเดียวกันมติและกฎหมายที่ออกมาโดยชนชั้นนำระดับบน ล้วนแต่ต้องอาศัยการปฏิบัติและผลักดันให้เป็นจริงโดยชนชั้นนำระดับล่างทั้งสิ้น เนื่องจากชนชั้นนำระดับบนยังมีจำนวนน้อยเกินไป จึงต้องอาศัยชนชั้นนำระดับล่างไปทำหน้าที่เป็นผู้นำ (Leaders) ในวงการต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการปกครองของตน บ่อยครั้งที่สมาชิกใหม่ของชนชั้นนำระดับบน ถูกคัดเลือกก็มาจากชนชั้นนำระดับล่างเช่นกัน เพื่อเข้ามาสู่สังคมชนชั้นของคนภายนอกจะต้องผ่านการสังกัดระดับล่างเป็นแห่งแรกเสียก่อน

จะกล่าวได้ว่า การดำรงอยู่ของชนชั้นนำ เป็นสิ่งที่สังคมเล็งไม่พ้น และเป็นกฎเกณฑ์อย่างหนึ่งของการเมืองที่ถูกค้นพบโดยนักสังคมศาสตร์ นักทฤษฎีแนว Elite ยังมีทรรศนะและความเชื่อเกี่ยวกับชนชั้นนำแตกต่างกันอยู่มาก เช่น Mosca เชื่อว่าชนชั้นนำสามารถกุมอำนาจในสังคมได้ก็เพราะความสามารถในการจัดการองค์การ (organization abilities) เป็นสำคัญ ส่วน Pareto ยืนยันว่า เป็นเรื่องของธรรมชาติมนุษย์ที่มีสภาพจิตต่างกัน ขณะที่ Mills เห็นว่า ฐานะครอบงำของชนชั้นนำไม่ได้เกิดจากคุณสมบัติเฉพาะตัวของพวกเขา หากมาจากตำแหน่งในสถาบันหลัก ๆ ของสังคมที่คนกลุ่มนี้ยึดกุมเอาไว้ จากที่เด็กล่ามาเป็นเงื่อนไขสำคัญ ๆ ที่จะการครอบครองฐานะของชนชั้นนำ

ดังนั้น ชนชั้นนำจึงมีลักษณะความแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ โดยสรุปและสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) ชนชั้นนำเป็นคนกลุ่มจำนวนน้อย แต่มีอำนาจต่อคนส่วนใหญ่ และเป็นผู้นำที่จัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม 2) คนจำนวนน้อยแต่ไม่ใช่ตัวแทนของปวงชนที่แท้จริง แต่ถูกคัดมาจากชนชั้นในระดับสูง 3) ค่านิยมของชนชั้นนำกลายเป็นค่านิยมพื้นฐานของสังคมที่คนส่วนใหญ่ตั้งเป็นเป้าหมาย อยากรจะได้และอยากจะเป็นชนชั้นนำคอยปกป้องค่านิยมนี้ 4) ชนชั้นนำมักมีความเข้มแข็ง ไม่ค่อยได้รับอิทธิพลจากคนส่วนใหญ่ แต่คนส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากชนชั้นนำ 5) นโยบายของรัฐบาลไม่ได้สะท้อนความต้องการคนส่วนใหญ่ แต่จะสะท้อนความต้องการของคนชั้นนำมากกว่า การเปลี่ยนแปลงนโยบายจะค่อยเป็นค่อยไป 6) การเคลื่อนย้ายสังคมส่วนใหญ่สู่สังคมชนชั้นนำจะเป็นไปอย่างช้าๆ แต่ต่อเนื่องโดยคนส่วนใหญ่จะเข้าไปในชนชั้นนำได้นั้นก็ต่อเมื่อยอมรับกฎ กติกา มาตรฐานของกลุ่มชนชั้นนำ โดยชนชั้นนำจะไม่ปรับตัวเข้าหากลุ่มคนส่วนใหญ่

5. วิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย : จากมุมมองทฤษฎีชนชั้นนำ

สำหรับประเทศไทย เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยวางหลักการไว้ว่า ประชาชนทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ และได้รับความคุ้มครอง มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย แต่ในความเป็นจริงโดยธรรมชาติ จะมีคนบางคนที่มีความสามารถเหนือกว่าคนทั่วไปที่เป็นคนจำนวนน้อยในสังคมที่มีการแสดงออก ในการเป็นผู้นำทำให้บุคคลลักษณะที่แตกต่างจากคนทั่วไปหรือที่เรียกว่า “ชนชั้นนำ” แม้ทุกวันนี้จะเป็นสังคมแบบประชาธิปไตย แต่การแบ่งชนชั้นยังเกิดขึ้น โดยโลกแห่งทุนนิยมมีเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนทางสังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดและแบ่งชนชั้นทางสังคม โดยแบ่งคนออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง โดยที่ประชาชนแต่ละคนจะถูกจัดอยู่ในชั้นตามศักยภาพสามารถวัดได้จากความมั่งคั่งร่ำรวย รายได้ เงินเดือน การศึกษา ฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน และชาติตระกูล ชนชั้นสูง ได้แก่ นักการเมือง นักธุรกิจ และข้าราชการชั้นสูง ชนชั้นกลาง ได้แก่ พนักงานหรือข้าราชการทั่วไป ชนชั้นล่าง ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่หาเช้ากินค่ำที่มีฐานะยากจน เกษตรกร และมีการศึกษาน้อยเป็นต้น แต่การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นจะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เมื่อบุคคลนั้นมีฐานะที่ดีขึ้น หรือมีการศึกษาที่สูงขึ้นจะได้รับการยอมรับจากสังคม

การเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง ความเข้าใจโดยทั่วไปในเมืองไทยเกี่ยวกับการเมืองเป็นการแย่งชิงตำแหน่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเมืองในท้องถิ่นไทย นำไปสู่กระบวนการที่จะทำให้เกิดการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรของกลุ่ม โดยกระบวนการนี้อาจเกิดจากการตกลงกันอาศัยกรอบกฎกติกาที่แน่นอน หรืออาจเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจดิบของผู้ที่มีพลังกำลังสูงกว่าคนอื่น นับตั้งแต่

ชื่อเสียงเกียรติยศและอิทธิพลที่ได้สั่งสมมาหรือที่เรียกกันว่า “บารมี” ซึ่งเกิดจากการสั่งสมคุณงามความดีอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ไม่ใช่เกิดมีเพียงช่วงข้ามคืน แม้บางครั้งประสบพบเจออุปสรรคมากน้อยก็ไม่ท้อถอย ยังคงตั้งมั่นในแนวทางนั้นและรวมไปถึงการเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อบ้านเมืองด้วยความบริสุทธิ์ใจ และมีความดีเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน ทำให้บุคคลผู้นั้นหรือพรรคการเมืองนั้นได้รับศรัทธา เคารพนับถือ สะท้อนให้เห็นการมีอำนาจเหนือบุคคลทั้งหลาย

คำว่า “บารมี” ในนิยามที่เฉพาะเจาะจงของเวเบอร์จะหมายถึง คุณสมบัติที่ไม่ธรรมดาของบางคน ถูกมองว่าเป็นผู้มีอำนาจวิเศษ หรือกระทั่งกลายเป็นผู้วิเศษไปเลย คนที่มีบารมีอย่างแท้จริงมักจะมีฐานะครอบครัวอื่นได้ และมีลักษณะเป็นพวกหัวรุนแรง (Radical) ซึ่งก้าวขึ้นมาท้าทายกฎเกณฑ์ที่ยอมรับกันอยู่แตกต่างจากผู้อื่น ผู้นำแบบนี้ไม่ได้รับเลือกมาจากสถานการณ์ปกติ เช่น ในยามที่สังคมมีปัญหายุ่งยากมักจะเกิดผู้นำโดยธรรมชาติ ซึ่งไม่ใช่ผู้มีอำนาจอย่างเป็นทางการหรือมีฐานะนำโดยจารีตประเพณี โดยผู้นำดังกล่าวจะถูกมองว่ามีความสามารถพิเศษ และอาจมีความเป็นมาหลากหลาย ตั้งแต่เป็นศาสดา วีรบุรุษ นักพูด หรือผู้นำฝูงชน และเป็นที่ต้องการในสถานการณ์ที่มีปัญหายุ่งยากทางสังคม การเกิดขึ้นของผู้นำในรูปแบบนี้จึงเกี่ยวข้องกับสภาพจิตตื่นเต้นเร้าร้อนของมวลชนพร้อมที่จะมอบตัวอยู่ภายใต้การชี้นำของผู้ที่มีอำนาจบารมี ยอมเป็นผู้ตามและยินดีที่จะหันหลังให้กับกฎระเบียบเก่า และเดินตามแบบแผนที่ไม่เคยมีมาก่อน อาจกล่าวได้ว่า การนำโดยบารมีที่แท้จริงนั้น จะมีการเรียกร้องพันธะผูกมัดของผู้ตามมากกว่าการนำแบบอื่น ๆ ผู้นำที่มีบารมีจะเรียกร้องให้มวลชนเชื่อฟังและปฏิบัติตาม จะเห็นได้จากสถานการณ์ที่ไม่ปกติช่วยชี้หนทางและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จะถือว่าบุคคลนั้นได้รับการยอมรับจากมวลชน และเป็นผู้ที่มีอำนาจบารมีต่อสถานการณ์นั้นๆ

ดังนั้น เมื่อเวลาผ่านไปการนำแบบนี้มักจะแปรเปลี่ยนไปเป็นการนำแบบอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสถานการณ์เร่งด่วนมีการเรียกร้องให้มีผู้นำโดยบารมีได้ผ่านพ้นไปแล้ว ส่งผลต่อบรรดาสาวกหรือคนใกล้ชิดผู้ผู้นำโดยบารมีกลายเป็นผู้ที่มีอภิสิทธิ์ชนแทน โดยอาศัยบารมีเก่าของนาย เพื่อสร้างเป็นสถาบันการปกครองตนขึ้นมาใหม่ ตลอดจนมีการเริ่มแสวงหาผลประโยชน์จากสถาบันเหล่านี้ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือไม่ก็มีฐานะันตรคนชนชั้นสูงอื่น ๆ ส่วนบุคคลทั่วไปเป็นเพียงราษฎรแบกรับหน้าที่ที่ต้องจ่ายภาษีให้แก่รัฐที่ต้องขึ้นต่อกฎหมายอย่างเข้มงวด ในส่วนของบารมีเก่าของผู้ผู้นำก็จะถูกแปรเปลี่ยนเป็นกฎระเบียบประเพณีหรือไม่ ก็เป็นหลักกติกาสีที่ไม่สามารถละเมิดได้แทน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำโดยบารมีกับผู้ตามเริ่มแปรเปลี่ยนไปจากความเชื่อถือศรัทธาในบุญบารมี ก็กลายเป็นความเคารพในอำนาจที่มีจารีตประเพณีรองรับเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงปัญหา

การนำโดยบาร์มีเช่นนี้ไม่ค่อยมั่นคงนัก เนื่องจากตัวผู้นำอาจจะสูญเสียบาร์มีไป เช่น อำนาจพิเศษที่เคยมีหมดไปแล้วก็จะทำให้มวลชนอาจจะทิ้งผู้นำไปในที่สุด เนื่องจากความเชื่อถือของมวลชนจะขึ้นต่อลักษณะ “พิเศษ” ที่ไม่เหมือนใครของผู้นำ ซึ่งหากลักษณะพิเศษดังกล่าวหมดไปแล้ว มวลชนก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อถือหรือติดตามบุคคลนั้นอีก

การได้มาซึ่ง “อำนาจ” นั้นมีหลากหลาย สามารถที่จะทำให้คนอื่นทำตามความต้องการของตนหรือพรรคการเมืองนั้นได้ อำนาจหรือความสามารถที่จะทำให้คนอื่นทำตามความต้องการได้นั้น มีวิธีการอย่างกว้างๆ อยู่เพียงสองอย่างคือ หากไม่ใช้ความรุนแรงก็ใช้การชักจูง แต่ควรเข้าใจด้วยว่าไม่มีความรุนแรงหรือการชักจูง ล้วนมีความสลับซับซ้อนมากกว่าการใช้พลังกำลังทางกายบีบบังคับโดยตรง หรือการพูดจาเกลี้ยกล่อม นอกจากนี้วิธีการทั้งสองอย่างนี้ย่อมใช้ร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

อำนาจทางการเมืองหรือความสามารถที่จะกำหนดการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรแล้ว ควรคำนึงว่า อำนาจนี้ไม่ได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว แต่มีอำนาจอื่นเสริมอยู่เป็นอำนาจทางเศรษฐกิจในทุกสังคม ทุกคนเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจได้ไม่เท่ากัน คนที่เข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจมากกว่า (ด้วยเหตุใดก็ตาม) ย่อมมีอำนาจเหนือคนที่เข้าถึงน้อยกว่า เพราะคนอื่นต้องพึ่งพาเขาในทางเศรษฐกิจไม่มากนักน้อยอยู่เสมอ ในทางการเมืองอาจจะมาซึ่งระบบ “หัวคะแนน” ส่งผลให้อำนาจทางเศรษฐกิจแปรเป็นอำนาจทางการเมืองและวัฒนธรรม เช่น ในหมู่ชนชาวนา นักรุกขโจรสลัด ผู้ส่งออก ผู้นำเข้าที่ประสบความสำเร็จ และนายทุนผูกขาด ฯลฯ ผู้คนส่วนใหญ่มักถูกอบรมสั่งสอนให้ยอมรับอำนาจของบุคคลหรือสถาบันนั้น ๆ มาหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การยอมรับอำนาจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมมาจากวัฒนธรรมประเพณี เมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนไปฐานของอำนาจทางวัฒนธรรมที่มีกับบุคคลหรือสถาบันใดก็อาจเปลี่ยนไปด้วย และในทางตรงกันข้ามวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปก็อาจถูกใช้เป็นฐานให้แก่อำนาจของบางบุคคลหรือสถาบันใหม่ ๆ หรือเสริมสร้างอำนาจของบุคคลหรือสถาบันเดิมให้แข็งแกร่งมากขึ้นก็ได้ มีอำนาจทางวัฒนธรรมในชุมชนสูง เพราะมีสายสัมพันธ์ส่วนตัวกว้างขวางมักแปรอำนาจทางวัฒนธรรมนี้ ให้กลายเป็นอำนาจทางการเมืองในเวลาต่อมา

ปัญหาวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย และมีผลต่อความมั่นคงของระบอบประชาธิปไตยในแต่ละประเทศ การเป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับความศรัทธาของคนในชาติที่ประสงค์จะมีการปกครองและมีชีวิตแบบประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีการเลือกตั้งทั่วไปเกิดขึ้นหลายครั้ง มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาหลายชุด มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนเข้าไปบริหารประเทศมาแล้วหลายรัฐบาล ระบบการเมืองของประเทศไทยก็ยังเป็นปัญหา

และอุปสรรคต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ ระบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบราชการ และระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาระบบเจ้าขุนมูลนาย เป็นบุคคลที่อยู่ในระดับฐานบนสุดของสังคม หรือเป็นคนกลุ่มน้อย แต่มีทรัพยากรจำนวนมากและถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อระบบการปกครองของประเทศ ซึ่งมีอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจและการเมืองสูง โดยชนชั้นนำแบบนี้จะอยู่ในการเมืองทุกระบบ โดยเฉพาะระบบการเมืองไทย เช่น เมื่อมีการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย จะต้องมีการสลับการเกิดรัฐประหารขึ้น ก้าวไม่พ้นไปจากระบบนี้ ซึ่งชนชั้นนำสังคมไทยในปัจจุบัน จะมีลักษณะเป็นผู้ที่มีฐานะดีจบการศึกษาจากต่างประเทศ และมีโอกาสดีกว่าประชาชนทั่วไป

2. ปัญหาระบบราชการ ในประเทศไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา เมื่อพรรคการเมืองอ่อนแอหรือโครงสร้างทางการเมืองมีปัญหาเรื่องการทุจริตและประพฤติมิชอบในระบบราชการ ยังคงเป็นปัญหาหลักและเรื้อรังที่สะสมมานาน ไม่อาจแก้ไขได้ สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของระบบราชการไทยติดอยู่กับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันอย่างแยกไม่ออก และระบบราชการยังให้ความสำคัญกับลำดับขั้นของการบังคับบัญชา ส่งผลให้ข้าราชการไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร รวมทั้งต้องเคารพในระบบอาวุโส

3. ปัญหาระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ไม่มีอำนาจ ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันและไม่เท่าเทียมกัน แต่ยังอยู่ร่วมกันได้เพราะมีลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกันซึ่งฝ่ายผู้อุปถัมภ์มีทรัพยากรในครอบครองมากกว่า ได้แก่ ทรัพย์สิน เงินทอง และที่ดิน อำนาจจึงสามารถให้การอุปการะ และคุ้มครองแก่ผู้รับการอุปถัมภ์ เพื่อตอบแทนบุญคุณในทุก ๆ เรื่อง สังคมไทยอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น ปัญหาระบบการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย 3 ระบบผสมผสานกันอยู่ในสังคมการเมืองไทยจัดความสัมพันธ์ยากในหมู่ผู้ปกครอง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองบางอย่างนั้นได้หล่อหลอมเป็นวิถีชีวิต หรือกลายเป็นเอกลักษณ์ที่แยกไม่ออกในสังคม จึงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่ง ที่ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตย ไม่เจริญก้าวหน้าไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ประเทศไทย จึงมีลักษณะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบกึ่งประชาธิปไตย คือ มีการเลือกตั้ง มีรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งเข้ามาบริหารประเทศ แต่ประชาชนไม่ได้ติดตามหรือตรวจสอบการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายรัฐบาลให้เข้มแข็ง รวมทั้งประชาชนก็มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย จนกระทั่งรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ ทำให้ประเทศเสียหาย เสียโอกาสในการพัฒนาประเทศ เมื่อเลือกตั้งเสร็จก็ยิ่งวางเฉย เพราะคิดว่าเป็น

เรื่องของผู้ปกครอง วัฒนธรรมทางการเมือง ดังกล่าวจึงแตกต่างจากประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยสากล ซึ่งประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมีการติดตามตรวจสอบนักการเมืองอย่างเข้มแข็ง นำมาซึ่งการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์แบบ

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ที่แตกต่างจากประเทศที่พัฒนาระบบประชาธิปไตยที่เจริญก้าวหน้าอย่างสูงแล้ว ประชาชนในสังคมไทยยังมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยสิ้นเชิง

1. ความยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการหรือเหตุผล
2. ความยกย่องผู้ที่มีความรู้หรือมีเกียรติสูง
3. ความเคารพและคล้อยตามผู้มีวิวุฒิสูง
4. ความนิยมเรื่องเงินคือแก้วสารพัดนึก เงินซื้อได้ทุกอย่าง และเงินคือพระเจ้า
5. ความรักความอิสระ
6. ความนิยมในอำนาจเป็นลักษณะอำนาจนิยม
7. ความเชื่อในโชคลางของขลังและไสยศาสตร์
8. ความนิยมการเล่นพรรคเล่นพวก
9. เฉื่อยชาและความไม่กระตือรือร้นในทางการเมือง
10. นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้อง
11. มีการจัดลำดับฐานะในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
12. ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม
13. ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มองโลกแง่ร้าย ขาดความไว้วางใจผู้อื่น
14. รักสงบและประนีประนอม

จะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แท้จริงเกิดขึ้นได้ทันทีแต่ต้องมีการพัฒนาและศึกษาอบรมหรือบ่มเพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตยจนวัฒนธรรมทางการเมืองสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนของประเทศนั้น ๆ ประชาชน ต้องมีจิตใจปรารถนาในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีจิตสำนึกหรือวัฒนธรรมทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตย

จุดแข็ง : วัฒนธรรมทางการเมืองในอดีต เป็นรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันแล้ว เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด ณ ตอนนี้อยู่ เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างอิสระ และ

เป็นกลไกในการแสดงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน เป็นการเพิ่มอำนาจให้กับประชาชนในแง่ของการมีทักษะความรู้ความชำนาญ และประสบการณ์ในการรับผิดชอบดูแลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในที่สุด เช่น การไปใช้สิทธิการเลือกตั้งแทนที่ตนเองมองเห็นว่า จะช่วยทำให้ประเทศพัฒนาขึ้นกว่าเดิมเข้าไปบริหารบ้านเมืองทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการใช้ชีวิตแบบเดียวกัน และได้ความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันทุกประการ

จุดอ่อน : การเมืองท้องถิ่นไทยยังมีช่องว่างแสวงหาอำนาจ และแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งกันและกันระหว่างผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง (ชนชั้นนำ) กับนักการเมืองในท้องถิ่นที่มีความได้เปรียบอำนาจทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและวัฒนธรรม และมีกำลังทุนหรือทรัพยากรที่จะสนับสนุนให้พรรคการเมืองหรือตัวของนักการเมืองนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ในทางการเมืองร่วมกัน (กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง) ส่งผลทำให้เกิดการซื้อสิทธิ์ขายเสียงผิดกฎหมายและเป็นการทุจริตในการเลือกตั้ง โดยใช้เงินแลกเปลี่ยนกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือการเสนอให้สิ่งอื่นใดในรูปผลประโยชน์หรือทรัพย์สินต่างๆ หรืออาจเป็นการสัญญาว่าจะให้ทรัพย์สินเงินทองหรือสิ่งอื่นใดเป็นสิ่งตอบแทนแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพื่อให้ลงคะแนนหรือผู้ซื้อเสียงและงดเว้นการลงคะแนนแก่ผู้สมัครรับเลือกที่เป็นคู่แข่ง จึงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาระบบประชาธิปไตย ไม่เจริญก้าวหน้าไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

สรุปท้ายบท

“วัฒนธรรมทางการเมือง” ของไทยปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ โดยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีมาก่อน เพราะสังคมไทยเองก็เปลี่ยนทั้งจากเงื่อนไขภายในและเงื่อนไขภายนอกอยู่ตลอดเวลา จึงมีการแปรเปลี่ยนส่วนนั้นส่วนนี้อยู่อย่างไม่ขาดสาย มีผลกระทบต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรมทั้งหมดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ฉะนั้น เพื่อจะเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องเข้าใจมรดกที่คนไทยปัจจุบัน รับผิดชอบมาจากอดีต รวมทั้งมีสำนึกถึงเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ, สังคม, และการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นภายในและสภาพโลกาภิวัตน์ที่เราต้องเผชิญอยู่ไปพร้อมกัน วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย เกิดการแย่งชิงตำแหน่งสาธารณะ และใช้อำนาจบารมีในการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองเข้าเกี่ยวข้องเป็นผลทำให้คนทั่วไปรู้สึกว่าการเมืองไม่เกี่ยวข้องกับตน มากไปกว่าความสามารถที่จะแก่งแย่งอำนาจทางการเมืองจะเป็นของใคร ความเข้าใจเช่นนี้เป็นการกีดกันคนส่วนใหญ่ออกไปจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั่นเอง มีการซื้อสิทธิขายเสียงมาจากความยากจน ทศนคติเช่นนี้รองรับมาตรการรุนแรงต่าง ๆ

ซึ่งชนชั้นนำคิดค้นขึ้น เพื่อตอบสนองต่อคนชั้นกลาง โลกแห่งทุนนิยมมีเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนทางสังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดและแบ่งชนชั้นทางสังคม แม้แต่ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อำนาจทางการเมืองย่อมตกอยู่ในมือของคนส่วนน้อยที่ครอบงำสังคม บุคคลคนเหล่านี้ สามารถผลักดันกลไกการเลือกตั้ง ให้มารับใช้จุดหมายของตนได้เสมอ ดังนั้น ผู้นำทางการเมืองล้วนแต่เป็นคนชนชั้นนำ ในสังคมยอมรับได้เท่านั้น เกิดระบบอุปถัมภ์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย เพราะมีลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน เป็นกลุ่มผลประโยชน์เชิงธุรกิจที่เป็นชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถผูกขาดทางเศรษฐกิจ และสามารถเข้าไปมีบทบาททางการเมืองได้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาผู้เขียนสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศไทยยังได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำโดยทุนนิยมมีเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนทางสังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นตัวชี้วัดการแบ่งชนชั้นทางสังคม เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม จึงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ไม่เจริญก้าวหน้าไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษานี้คือ ทราบจุดแข็งและจุดอ่อนทางวัฒนธรรมการเมืองของชนชั้นนำระดับท้องถิ่นไทย และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาต่อยอดอาศัยการขัดเกลาทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาทัศนคติ และความเชื่อเกี่ยวกับระบบการเมือง โดยเริ่มต้นที่สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ซึ่งมีการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่าและเชื่อมั่นในระบอบการปกครองประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการปกครองของไทยให้สมบูรณ์แบบ และลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ฉานทิพย์ สันตะพันธ์. (2549). วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย: รัฐธรรมนูญที่แท้จริงซึ่งไม่เคยถูกยกเลิก. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2559, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1014>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2554). วัฒนธรรมทางการเมืองไทย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 49-52.

- พระครูปลัด เกษฎา ผาทอง. (2562). วัฒนธรรมทางการเมือง : แนวคิดสู่การพัฒนาสังคมไทย. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 14-27.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2550). ชนชั้นนำในการเมืองไทยปัจจุบัน: การศึกษากระบวนการผลิตซ้ำทุนวัฒนธรรมตามแนวปีแอร์ บูร์ดิเออ. วิทยานิพนธ์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วชิรวัชร งามละม่อม. (2558). ทฤษฎีชนชั้นนำ. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2562, จาก http://learningofpublic.blogspot.com/2015/10/blog-post_93.html
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. (2558). รายงานเรื่องกลไกเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทย. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สมปอง รักษาธรรม. (2552). ความตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนในพื้นที่ภาคใต้กับการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในประเทศไทยช่วงปีพ.ศ.2549-2552: ศึกษากรณีเปรียบเทียบ นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา 5 จังหวัดภาคใต้. วิทยาลัยสื่อสารการเมือง มหาวิทยาลัยเกริก.
- Gabriel A. Almond & Sidney Verba. (1956). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Boston: Little Brown & Company.
- Pye, L. W. (1966). Aspects of Political Development: An Analytic Study. Boston: Little Brown and Company.